

מראי מקומות- בבא בתרא קכ"ו

(ג) **בכור שמיחה מיחה- פי' הרשב"ם**, דכיון דגילה הבכור דעתו דרוצה עכשיו לחלוק והוא ישיב נכסיו, הרי מיחה בהן ויטול פי שנים, דהא פסקינן לקמן דיש לו לבכור פי שנים קודם חלוקה, והיינו משעה שחפץ לזכות בחלק בכורתו. וע"ע **בקהלות יעקב** (ט', ד"ה ומדברי) שדייק מדברי החי' הר"ן דס"ל כעין הרשב"ם, אלא דס"ל דהביאור הוא דאין הבכור נוטל בחלק בכורה עד שיאמר רוצה אני, ומה דמסיק דיש לבכור קודם חלוקה, היינו לבתר דאמר רוצה אני בחלק בכורתו. ולכן לדבריו יכול למכור חלק בכורתו אף קודם החלוקה, דהא נמצא דמכירה זו הו"ל גילוי דעת עכשיו שרוצה חלק בכורתו, שהרי מוכרו עתה בתור חלק שלו. **וע' בקובץ שעורים** (ת') שהביא מה שהק' תוס' הלכתא אהלכתא, דקיי"ל דיש לו לבכור קודם חלוקה, ומ"מ אין לו בשבח. וכ' הקו"ש דע"כ ס"ל לתוס' דמה דיש לו לבכור קודם חלוקה היינו משעת מיתה, ולכן שפיר הק' למה אין לו בשבח. אבל לפי הרשב"ם אי"ז ק' כלל, דהא ודאי יש לו השבח שהוא אחר שמיחה, אבל קודם שמיחה שפיר אין לו שום שבח. וע"ש שביאר לפי תוס' למה אמרי' מה שמיחה מיחה, ושוב נוטל השבח, דכיון דיכול לתבוע לעשות חלוקה לאלתר, ואינן יכולין לדחותו לעשות החלוקה לאחר זמן, יכול עכ"פ לומר להם דאם אינם רוצים לחלוק, עכ"פ צריכים ליתן לו השבח.

(ד) **אבל דרכום לא- פי' הרשב"ם**, דאם היורשים דרכום בכוונה לזכות בשביל עצמן, אין הבכור נוטל פי שנים, דהא קניניהו יתמי להני ענבים בשינוי, ולכן ודאי אין לו השבח. אולם הק' הרש"ש, אם אמרי' דקניניהו בשינוי, א"כ מאי איריא חלק בכורה, אפי' ממונו ממש קנו. ותי' דאשמעינן דאפי' אם אינם מכוונים לגזול ממנו אלא עדיפותי' במה שהוא בכור, וסד"א דכמו שאביו אינו יכול להעביר חלק בכורתו אפי' לשי' ר' יוחנן בן ברוקא אפי' ע"י מי שראוי ליורשו, ה"ה אינהו נמי, וה"א דלא קנו, קמ"ל.

(א) **ומלוה שעמו פלגי- פי' הרשב"ם** דמה דחולקין, היינו משום דמספקינן אם רוצה הבכור לשעבד נכסיו לאביו כדי שיהיו חשובים מוחזקין אצל אביו, בכדי שיהי' יכול לגבות בה הבכור פי שנים, או דלמא לא, ועדיין נחשב ראוי, ולכן הוי ממון המוטל בספק, וחולקין. **וביד רמה** (צ"ד) פי' באו"א, דהיינו דמספקינן מהו הטעם דאין הבכור נוטל פי שנים, די"ל שהוא משום דמתנה קריי' רחמנא, מה מתנה עד דמטיא לידי' דנותן, דאין אדם מקנה לחברו דבר שאינו ברשותו, אף חלק בכורה אינו נוטל אלא מה שמטה לידו דאבוה. וא"כ, י"ל דכל זה הוא רק מלוה גבי אחרינא, אבל לגבי מה שהוא תחת ידו של הבכור עצמו, כיון דיכול האב למוחלו אצל הבכור, א"כ בזה שפיר י"ל דיכול האב להורישו לבכור, ונוטל בו פי שנים. או דלמא טעם דאין הבכור נוטל בראוי, היינו משום דכתיב בכל אשר ימצא לו, דצריך להיות מצוי אצל האב בשעת מיתה, וסכ"ס המלוה ליתא גבי האב בשעת מיתה, לא שנא מלוה של אחרינא או מלוה של הבן עצמו, ולכן לפי צד זה אינו נוטל בו פי שנים.

(ב) **פלגי- פי' הרשב"ם**, דמה דחולקין, היינו משום דממון המוטל בספק חולקין. וזה א"ש הרשב"ם לשיטתו דפסק כסומכוס, אבל לפי החולקים על הרשב"ם, דקיי"ל כרבנן דבעלמא אמרי' המע"ה, צ"ע למה כאן אמרי' דחולקין. וכ' **היד רמה** (צ"ד) דמה דלא אמרי' כאן המוציא מחבירו עליו הראי' כמו בשאר דיני ספק ממון, היינו משום דכי אמרי' המע"ה, היינו היכא דלא הי' אצל אחר מעיקרא, אלא אצל המוחזק. אבל הכא, האי ממונא בחזקתו דמיתנא הוה, ותרויהו, האי פשוט והאי בכור, מכח מיתנא קאתו, ולכן לית לן לאפוקי נכסי מחזקתו דחד מינייהו אלא בראי'. ואע"ג דבפועל הנכסים ברשות בכור הם, כיון דאין הבכור יכול לטעון בה טענת ברי דמחמת האב הם בחזקתו, לכן אמרי' דבחזקת שניהם קאי, והו"ל ממון המוטל בספק וחולקין, ואפי' רבנן דפליגי על סומכוס מודו בזה.

הנכסים של מי הם קודם החלוקה, והרי אינן הפקר, אע"כ שהן של כל היורשים. וביאר דכוונת הרשב"ם הוא דדין תפוסת הבית חלוק מדין שותפין. והחילוק הוא, דבשותפין, הרי כל א' מהשותפין הוא בעלים על חלק. אבל כאן, הרי כולם הוו כבעלים אחד, וכמו דמצינו בדברים השייכים להציבור, שיש קרבנות ציבור ויש קרבנות שותפין, ואין דינם שוה, דבקרבן ציבור הרי לקרבן בעלים אחד, ובעלים זה הוא הציבור, משא"כ בקרבן שותפין, שיש להקרבן כמה בעלים. והביא מה שהק' הרשב"א על הרשב"ם מהא דשותף יכול למכור חלקו, וע"פ הנ"ל תי' הקו"ש דכל זה רק בשותפות, אבל כאן הוי תפוסת הבית, דחלוק מדין שותפות, ורק אם כולם מוכרים בהדדי, אז המכירה מהני.

(ח) **האומר איש פלוני בני בכור לא יטול... איש פלוני בני לא יירש וכו'** - העיר הקצות (רפ"א, ה'), למה המשנה שינה לשונה, דגבי בכור נקט לשון לא יטול, וגבי פשוט נקט לשון יירש. ותי' דלא יטול היינו דלא יטול באופן מתנה, וזה לא שייך אצל פשוט, ולכן אם אומר דפלוני פשוט בני לא יטול עם אחיו, לא אמר כלום, אפי' בלא הא דמתנה ע"מ שכ' בתורה, אלא דלא שייך זה בפשוט כלל. אבל בבכור שפיר נקט לשון יטול, שהרי חלק בכורה מתנה הוא. וגם משמע מלשונו דהיכא דאומר לא יירש אצל בכור, ג"כ לא אמר כלום (אפי' בלא הא דמעמש"כ בתורה), משום דחלק בכורה הוא מתנה ולא ירושה.

(ט) **לימא מתני' דלא כר"י... הכא לא קא מחיל-** הק' האמרי משה (ל"ח, כ"ג), הא לכאור' כל דין זה הוא שייך רק היכא דמתנה על איזה מעשה שהוא עושה, אבל איך שייך זה אצל ירושה, הרי לאחר מיתתו נפקע כוחו, ואיך שייך לו להתנות על ירושה, והוי כמו גר שרוצה להתנות שלא יהי' נכסיו הפקר לאחר מיתתו, דזה לא מהני. ותי' דבאמת יש לומר דזהו השו"ט של הגמ', דבהה"א סבר דלא נפקע רשות המת מנכסיו אף אחר מיתתו, ולכן יכול לומר דאינו רוצה להוריש לפלוני, וע"ז תי' דלא קא מחיל, והכוונה הוא דרשותו באמת פקע מנכסיו, והיינו הביאור בהא דלא

(ה) **ליתן לו דמי היזק ענביו- ק'**, מהו החידוש דצריכים ליתן לו דמי היזק ענבים. וכ' החי' הר"ן, דאפי' אם לבסוף הופסדו, ויצא ההפסד כנגד השכר, אין יכולין לומר דניתנו לו דמי ענבים מחוברין, אלא כיון שבצרום, כבר זכה הבכור באותו שבת, וכיון שדרכום אח"כ והפסידו, משלמין כל ההפסד ונותנים לו דמי ענבים בצורים, אבל אי שוו טפי לאחר שדרכום ממאי דהוו שוו בעודן מחוברין, לא יזכה באותו שבת.

(ו) **ויתר באותה שדה, קסבר אין לו לבכור קודם חלוקה- פי' הרשב"ם, דכיון דעדיין לא זכה הבכור בהו, א"כ אמרי' בזה דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, וא"כ אינו יכול למחול מה שעדיין לא הגיע לחלקו, ולכן הויתור חל רק באותה שדה. והק' הרשב"א, א) הא כ"ע מודו דאם אמר איני נוטל רשאי, ואיבד כל חלק בכורתו, ב) אדרבה, איפכא מסתברא, דלמ"ד אין לבכור קודם חלוקה הול"ל דאם ויתר במקצת ויתר בכולן, דכל שלא זכה ואין לו, יכול להסתלק ממנה, ואם אמר אי אפשר בה דבריו קיימין, משא"כ היכא דכבר יש לו, י"ל דמה שיש לו יש לו, ורק במה שאין לו ויתר. ולכן פי' (דלא כפי' הרשב"ם) דכל הנידון כאן הוא בדעתו, דודאי אם אומר בפירוש שהוא מוותר על הכל, מהני, שהרי מתנה קריי' רחמנא. וכל הנדון הוא במהו כוונתו במעשיו הסתומין, דמ"ד דויתר בכל הנכסים ס"ל שיש לו קודם חלוקה, ובמה שיש לו לאדם ויתר, ומר סבר אין לו, ולכן לא ויתר אלא במה שבא לידו, ומה שעדיין לא בא לידו לא שייך ויתור. ובשיעורי ר' שמואל (ס"ח) אי' דהרשב"ם ס"ל כדעת הרמ"ה, דהויתור מהני מדין מחילה ולא מדין סילוק, ומה שאינו יכול להקנות אינו יכול למחול, ודלא כהרשב"א דס"ל דמהני מדין סילוק.**

(ז) **קא סבר יש לו לבכור קודם חלוקה, וכו'- פי' הרשב"ם, דאע"ג דחלק פשוט אין לו, מ"מ יש לו חלק בכורה, דהא כתיב לתת, דהא משעה שמת האב ראוי ליתן לו. והק' הקובץ שעורים (ת"ד), בשלמא אצל חלק בכורה שייך לומר דאין לו קודם חלוקה, והנכסים שייכים אצל שאר האחין קודם חלוקה, אבל בפשוט, אם נימא דאין לו קודם חלוקה, א"כ**

(וע"ש שדן באריכות באם יכול הבכור להסתלק מחלק בכורה גם בחיי אביו, ואכ"מ).

(ג) **בוכרא סכלא** - ע' בריטב"א דכ' דמבואר מכאן דאף במסיח לפי תומו יש לו נאמנות לומר דבכור הוא.

קא מחיל, דהיינו דאינו ברשותו לאחר מיתתו, ולכן אינו יכול להתנות עליה.

(י) **בדבר של ממון תנאו קיים** - פי' הרשב"ם, שאר וכסות, אבל עונת תשמיש מצוה היא, וצערא דגופא הוא. והק' **המשנה למלך** (אישות ו', י') דהא מבואר בב"ק (צב.) דיכול אדם להתנות למחול על צערו, ומ"ש הכא. והביא בשם השטמ"ק בכתובות דהבין דאין הביאור דמחילה לא מהני על עונה, אלא דמסתמא אין דעתה למחול על צער דגוף. ולגבי מה שכתב הרשב"ם דמצוה הוא, כ' **הגליון מהרש"א** דמשמע דאפי' בדבר שבממון תנאו בטל אם דבר מצוה הוא, ולפי דבריו כל אחד טעם מספיק בפנ"ע הוא.

(יא) **התם ידעה ומחלה** - חקר הזכרון שמואל (ס"ג, ג'), מהו הביאור בהא דע"י המחילה תנאו קיים, האם הביאור דהמחילה גופא הוא המפקיע החיוב שאר וכסות, וכל התנאי הוא רק דאם יהי' עליו חיוב שאר וכסות דהקידושין יהיו בטלין. או דלמא התנאי בעצם מהני להפקיע החיוב, אלא דצריך מחילתה כדי שלא יהי' חסרון של מתנה על מש"כ בתורה. וכ' דלפי צד זה יש ליישב מה שהק' הראשונים על הרשב"ם (הובא למטה) דאין שייך סילוק מירושת אבותיו, ותי' ר' שמואל דאין כאן סילוק כלל, אלא דהתנאי בעצמו מועיל להפקיע הדין, רק דצריך המחילה כדי להסיר החסרון של מתנה על מש"כ בתורה.

(יב) **הכא לא קא מחיל** - פי' הרשב"ם, מה הנאה יש לו לבן למחול, ולכן י"ל דשתיקתו אינו מחילה, אלא דאינו רוצה להכעיס את אביו (וביאור זה דלא כפי' האמר"מ הנ"ל, דביאר דכוונת הגמ' לומר רק דאי"ז רשותו של המוריש להתנות). אולם ע' בחי' הר"ן דכ' דודאי אינו יכול למחול, דהא אין בידו למחול ירושת אביו (ועי' לעיל בזה), אלא רבותא קאמר, דאפי' אם הי' מחילה מהני, כאן הרי לא מחל, וכ' דדברי הרשב"ם בזה אינם מחוורין. וע' בקצות (רע"ח, י"ג), שכ' דהרשב"ם קאי על חלק בכורה, דאע"ג דודאי מחילה לא מהני על חלק הפשוט, אבל מהני על חלק בכורה, שהרי מתנה קריי' רחמנא